

Zsuzsanna K. Zoffmann

ANTROPOLOŠKA ANALIZA SKELETA IZ RANOG GVOZDENOG DOBA SA ARHEOLOŠKOG LOKALITETA VRANJ – HRTKOVCI

Apstrakt: Tokom arheoloških radova 2008. godine na sremskom lokalitetu Vranj - Hrtkovci je, ispod rimskih arheoloških slojeva, otkrivena veća jama (jama br. 2/08) sa sporadičnim fragmentima keramike iz ranog gvozdеног doba (halštatskog perioda). Na dnu jame se nalazio skelet – u zgrčenom položaju, na desnom boku, koji nije u potpunosti istražen. Pored ljudskih kostiju nije nađen arheološki prilog koji bi omogućio tačnije datovanje groba; fragmenti keramike iz same jame potiču iz Kalakača horizonta i pripadaju ranom gvozdenom dobu.

Ključne reči: Vranj – Hrtkovci, halštatski period, Kalakača horizont, rano gvozdeno doba, grob.

UVOD

Tokom arheoloških radova 2008. godine na sremskom lokalitetu Vranj – Hrtkovci je, ispod rimskih arheoloških slojeva, otkrivena veća jama (jama br. 2/08) sa sporadičnim fragmentima keramike iz halštatskog perioda ranog gvozdеног doba. Na dnu jame se nalazio skelet – u zgrčenom položaju, na desnom boku. Pošto je jama prešla granice arheološke sonde i nije mogla biti u potpunosti ispitana, praistorijski skelet je samo delimično otkriven: V lumbalni pršljen, kosti karlice i kosti donjih ekstremiteta su ostale *in situ* u profilu sonde. Pored ljudskih kostiju nije nađen arheološki prilog koji bi omogućio tačnije datovanje groba; fragmenti keramike iz same jame potiču iz Kalakača horizonta ranog gvozdеног doba (usmeno saopštenje J. Koledina).

Zbog numeracije svih (uglavnom srednjovekovnih) grobova na lokalitetu, praistorijskom grobu je pripao redni broj 105. Osteološki materijal se čuva u zbirci Arheološkog odeljenja Muzeja Vojvodine u Novom Sadu. Na ovom mestu bih htela da izrazim svoju zahvalnost arheolozima Velikoj Dautovoj Ruševljan, Jovanu Koledinu i Tijani Stanković-Pešterac, koji su mi omogućili antropološku analizu. Posebno sam zahvalna kolegici N. Dimovski na korekturi teksta.

OPIS ANTROPOLOŠKOG MATERIJALA

Prema terenskim snimcima, lobanja i delovi postkranijalnog skeleta su prvobitno bili u vrlo dobrom stanju. Međutim, dugotrajni terenski radovi i čišćenje groba doveli su do toga da su kosti postale toliko isušene, krhke i deformisane da tokom antropološke analize nije bilo moguće u potpunosti rekonstruisati lobanju.

Pol i starost u trenutku smrti

U jami je bila sahranjena mlada žena (pol je određen prema metodi Éry–Kralovánszky–Nemeskéri 1963), koja je u trenutku smrti imala između 23 i 29 godina (prema metodi Nemeskéri–Harsányi–Acsádi 1960)

Morfološke i metričke odlike

Uzimanje morfoloških i metričkih podataka vršeno je prema metodi Martin–Saler (1957), dok je za određivanje osteometrijskih kategorija korišćena metoda Aleksejev–Debec (1964).

Lobanja je deformisana, a kosti lica i lobanjske baze su veoma fragmentovane. Lobanja *ovo-petagonoidnog* oblika je veoma dugačka, veoma uska i veoma visoka, *ultradoliho-hipsi-ultraakrokran*a, čelo je *hiper-aurimetopne* kategorije, a profil potiljka je *kurvookcipitalan*. Lice je, najverovatnije, bilo usko, leptomorfno; gornji deo lica je srednje visok, dok širina mandibule pripada srednjoj kategoriji. Orbitalni indeks je *mezo-konh*, dok je nazalni *mezorin*. Koren nosa je uzak i plitak; nazalni profil je konkavan. *Fossa canina* je duboka: alveolarna prognatija je srednje izražena. Telesna visina, izračunata prema metodi Sjøvolda (1990), spada u visoku kategoriju.

Odontološki podaci

Očuvani su svi zubi. Četiri M3 zuba su impaktirana. Na zubima nema karijesa. Naslage zubnog kamena su izrazito velike. Abrazija je 2. stepena, izuzev u slučaju zuba M1, gde dostiže čak 3. ili 4. stepen.

Anatomske varijacije

Na lambdoidnom šavu lobanje odnosno na desnoj strani lambda tačke su vidljive tzv. *wormiana* kosti srednje veličine. U slučaju desnog humerusa *fossa olecrani* je perforirana.

Patološke deformacije

Na lobanji se, pored desnog *tuber parietale*, nalazi otvor nepravilnog kružnog oblika, dijametra 14–15 mm. Na unutrašnjoj površini lobanje je, oko ozlede, oštećena kost, dok je na spoljnoj površini, počev od ruba otvora, vidljiva duža pukotina. Patina na ivici otvora svedoči o tome da je ozleda nastala još u praistoriji i, pošto nikakvi tragovi zaceljivanja nisu vidljivi, sa dosta sigurnosti se može pretpostaviti da je ozleda, nastala jakim udarom, prouzrokovala smrt mlade žene. Drugih tragova povreda nema, kako na lobanji, tako i na kostima trupa i gornjih ekstremiteta.

Taksonomsko određivanje

Na osnovu morfoloških i metričkih odlika se može zaključiti da je osoba sahranjena u jami verovatno pripadala mediteranskom taksonomskom krugu. Na osnovu blago rektangularnog oblika lica, prouzrokovanog relativno širokom mandibulom, kao i visine može se naslutiti (Lipták 1962) da je mlada žena bila predstavnik atlanto-mediteranske tipološke varijante.

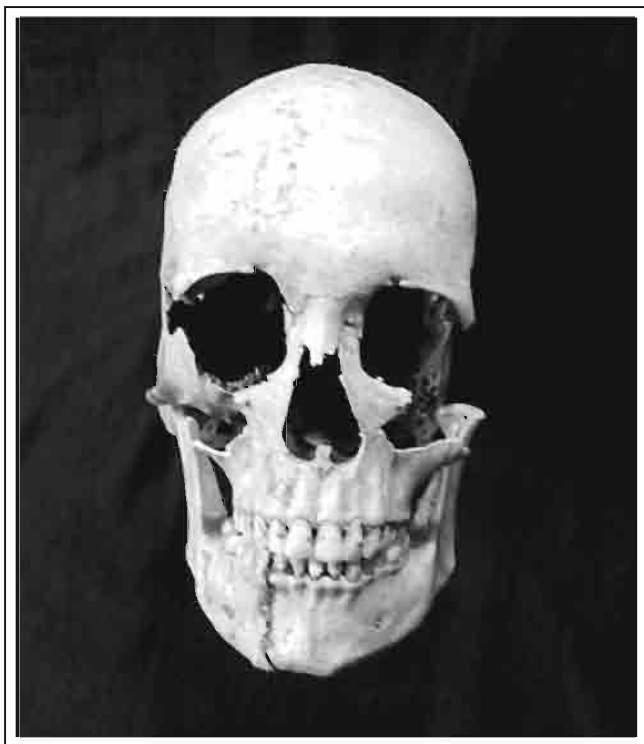
REZULTATI ANALIZE

Analiza sačuvanog fragmentovanog skeleta iz ranogvozenodopske jame na lokalitetu Vranj – Hrtkovci dala je sledeće rezultate:

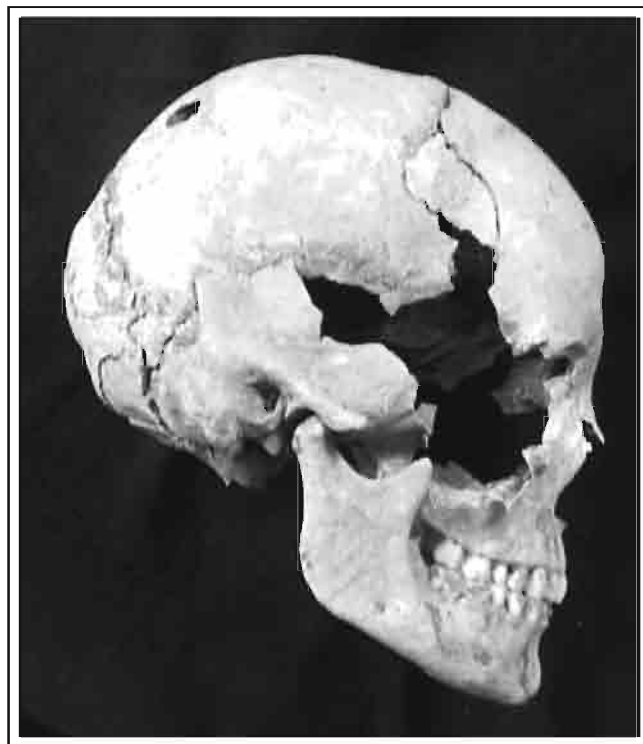
1. Delimično otkriven skelet pripadao je mladoj ženi, koja je između 23 i 29 godine pretrpela nasilnu smrt, prouzrokovanu jakim udarcem, uočenim na desnoj strani glave.

2. Pokojnica nije bila sahranjena na nekropoli dolične gvozdendopske zajednice, koja je, verovatno, postojala, ali još arheološki nije utvrđena, ili zbog toga što nije bila član te zajednice, ili je njena izolovana sahrana bila vezana za ubistvo i činila deo kazne. Ne može se isključiti ni pretpostavka da je mlada žena bila žrtvovana i da je povećana jama u koju je njeno telo položeno (u tada praktikovanom zgrčenom stavu) predstavljala neku vrstu žrtvene jame.

3. Ubijena (žrtvovana?) mlada žena je, po svojim morfološkim i metričkim karakteristikama, pripadala robustnoj varijanti mediteranskog tipa. Arheološkim iskopavanjima je već otkriveno nekoliko skeletnih grobova iz ranog gvozdenog doba Vojvodine (Medović 2007), ali, pošto su ovi osteološki nalazi zasad neispitani, izuzev nekoliko taksonomski neodređenih skeleta sa lokaliteta Stubarlija (Đurić–Kelečević 2007), trenutno jedina antropološki publikovana kraniološka serija tog perioda sa teritorije Vojvodine potiče iz Hrtkovaca, gde je, na lokalitetu Gomolava, otkrivena velika masovna grobnica bosutske kulture (Zoffmann 1997). Mada je u toj seriji takođe prisutan

Slika/Fig. 1.

Slika/Fig. 2.

robustni mediteranski tip, ovaj podatak gubi svoj značaj ako se uzme u obzir činjenica da je i robustna i gracilna varijanta mediteranskog tipa zastupljena u Karpatskom bazenu tokom cele praistorije, počev od najranijih neolitskih perioda do najkasnijih gvozdenodopskih (Zoffmann 2000).

LITERATURA

- Aleksejev, V. P. – Debec, G. F. (1964): *Kraniometrija*. Moskva.
- Đurić, M. – Kelečević, J. (2007): Antropološki izveštaj o skeletnim ostacima sa lokaliteta Stubarlija. U: Medović, P. *Stubarlija, nekropola naselja Feudvar kod Mošorina (Bačka)*. Posebna izdanja 20. Muzej Vojvodine, Novi Sad. 113–139.
- Éry, K. K. – Kralovánszky, A. – Nemeskéri, J. (1963): *Történeti népességek rekonstrukciójának reprezentációja*. Anthropol. Közl. 7. 41–90.
- Lipták, P. (1962): *Homo sapiens – species collectiva*. Anthropol. Közl. 6. 17–27.
- Martin, R. – Saller, K. (1957): *Lehrbuch der Anthropologie*. Stuttgart.
- Medović, P. (2007): *Stubarlija, nekropola naselja Feudvar kod Mošorina (Bačka)*. Posebna izdanja 20. Muzej Vojvodine, Novi Sad.
- Nemeskéri, J. – Harsányi, L. – Acsádi, GY. (1960): *Methoden zur Diagnose des Lebensalters von Skelettfunden*. Anthropologischer Anzeiger 24. 70–95.
- Sjøvold, T. (1990): *Estimation of stature from long bones utilizing the line of organic correlation*. Human Evolution 5. 431–447.
- Zoffmann, ZS. K. (1997): *Anthropologische Charakteristik der Bevölkerung der frühheisenzeitlichen Bosut-Kultur aufgrund des Kollektivgrabes von Gomolava*. Balcanica 28. 249–257.
- Zoffmann, ZS. K. (2000): *Anthropological sketch of the Prehistoric population of the Carpathian Basin*. Acta Biologica Szeged 44. 75–79.

Zsuzsanna K. Zoffmann

ANTHROPOLOGICAL ANALYSIS OF A SKELETON FROM THE EARLY IRON AGE SITE OF HRTKOVCI-VRANJ (VOIVODINA)

Summary

A skeleton lay in a contracted position in a pit of the Hallstatt period at the site Hrtkovci-Vranj beside the river Sava in Sirmium, which can be dated from the early Iron Age Kalakača horizon. The pit, and thus also the skeleton, were only partially uncovered: the 5th lumbar vertebra, the pelvic bones, the sacrum and the bones of the lower limb remained in the wall of the cutting.

A forceful blow on the right side of the head caused the death of the 23-29 years old female buried in the pit. The fact that she was buried in the pit means either that she was not the member of the local community or the unusual burial is linked with her killing: it was perhaps retribution for an offence. It is also possible, however, that the young woman was ritually sacrificed.

According to the morphological and metrical traits, she belonged to the robust Mediterranean taxon, which was present in the Carpathian Basin during the entire duration of the Prehistory starting from the earliest Neolithic up to the Iron Age. Only a few buried individuals are anthropologically known from the Iron Age phases preceding the appearance of the Celts (Stubarlija, Novi Sad-Klisa-Volarsko polje, Hrtkovci-Gomolava II), and this find is the only representative of the population of the Kalakača horizon.

HRTKOVCI-VRANJ --- RANO GVOZDENO DOBA, KALAKAČA HORIZONT

Tabela 1. -
Kranijalne mere
(cranium cerebrale)

MARTIN No	Grob 105 žena adultus
1.	192 ?
5.	115
7.	37 ?
8.	125
9.	92
10.	104
11.	—
12.	105
13.	—
16.	26 ?
17.	149 ?
20.	—
23.	522
24.	—
25.	374
26.	124
27.	132
28.	118
29.	114
30.	123
31.	102

Tabela 2. -
Kranijalne mere
(cranium viscerale)

MARTIN No	Grob 105 žena adultus
40.	104
43.	98
44.	—
45.	—
46.	—
47.	110
48.	65
50.	23
51.d.	—
51.s.	38,5 ?
52.d.	—
52.s.	32 ?
54.	24
55.	49
57.	12
60.	—
61.	56
62.	42
63.	32

Tabela 3. -
Kranijalne mere
(mandibula)

MARTIN No	Grob 105 žena adultus
65.	119
66.	97
69.	28
70.	58
71a	35

Tabela 4. -
Kranijalni indeksi

MARTIN No	Grob 105 žena adultus
8/1	65,1 ?
17/1	77,6 ?
17/8	119,2 ?
2/1	—
20/8	—
9/8	73,6
47/45	—
48/45	—
52/51 d.	—
52/51 s.	83,1 ?
54/55	49,0

Tabela 5. - Postkranijalne mere
(S = SÖVOLD 1990)

MARTIN No	Grob 105 žena adultus
	d. s.
CLAVICULA	
1	126 129
6	36 36
HUMERUS	
1	299 292
2	295 294
4	60 59
5	22 22
6	16 17
7a	64 64
10	41 40
RADIUS	
1	228 227
4	16 15
5	12 11
ULNA	
1	249 247
11	15 14
12	13 13
FEMUR	
—	
TIBIA	
—	
FIBULA	
—	
TELESNA VISINA	
S.	1591